

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

Ф.ф.н., доцент Н.Алиматова-ТДЮИ

“Дунёдаги ҳар қайси давлат, ҳар қайси халқ биринчи навбатда ўзининг интеллектуал салоҳияти, юксак маънавияти билан қудратлидир. Бундай енгилмас куч манбаи эса аввало инсоният тафаккурининг буюк кашфиёти – китоб ва кутубхоналарда”, – деган эдилар Президентимиз Ш.Мирзиёев Туркия Республикаси Президенти ҳузуридаги Халқ кутубхонасининг очилиш маросимида. Ана шундай юксак маънавиятли, билимли, маърифатли кишиларни тарбиялашда интеллектуал қадриятларнинг роли бекиёсдир.

Интеллект (лот. Intellectus-билиш, тушуниш, идрок қилиш)-инсоннинг ақлий қобилияти, ҳаётни, атроф-муҳитни онгда айнан акс эттириш ва ўзгартириш, фикрлаш, ўқиш-ўрганиш, дунёни билиш ва ижтимоий тажрибани қабул қилиш қобилияти, турли масалаларни ҳал қилиш, бир қарорга келиш, оқилона иш тутиш, воқеаларни олдиндан кўра билиш лаёқати.¹

Қадриятлар деганда инсон ва инсоният учун ижобий аҳамиятли бўлган барча нарсалар тушунилади. Инсоният тарихи унга хизмат қиладиган, ўзи яратган, суянадиган ва қўллаб-қувватлайдиган қадриятлар дунёсининг кенгайиши, бойиш ва такомиллашиш тарихидир. Инсоният ўзининг кундалик меҳнати билан яратаётган сунъий нарсалар дунёсида яшайди. Биз яратаётган ушбу моддий ва маънавий бойликлар оламининг гултожи, сараси қадриятлардир. **Қадрият ва қадрият мезонлари кишиларга, уларнинг хулқ-атворини тартибга солиш ва тўғри йўналтиришга хизмат қилади.** Бундай ўзига хос бошқаришнинг самарадорлиги кишиларимизнинг қадриятлар оламини билишига боғлиқ.²

Интеллектуал қадриятлар деганда инсон ақл-заковати ёрдамида вужудга келтирилган ғоя, билим, ахборот тушунилади. Маънавий қадриятларнинг таркибига киради. Илм-фан ҳам интеллектуал қадриятлар жумласидандир.

Фан дунё ҳақидаги билимлар тизими, ижтимоий онг шаклларида биридир. У янги билимларни эгаллаш билан боғлиқ фаолиятни ҳам, бу фаолиятнинг маҳсули-оламнинг илмий манзараси асосини ташкил этувчи билимларни ҳам ўз ичига олади; инсон билимининг айрим соҳаларини ҳам ифодалайди. Фаннинг бевосита мақсади ўзининг ўрганиш предмети ҳисобланган воқеликнинг қонунларини кашф этиш асосида шу воқеликнинг жараён ва ҳодисаларини таърифлаш, тушунтириш, олдиндан айтиб беришдир.³

Фан-бу одамнинг олий фаолиятларидан бири, ўсимликлар ва ҳайвонлар эса бу хислатдан ҳолидирлар. Одам дунёдаги, коинотдаги, оламдаги барча нарсаларнинг сирларини билиб олишга қизиқади, чунки бу билимлардан у манфаатдордир. Фан одам, жамият ҳаётида, турмушда доимий маслаҳатчи ва ёрдамчидир. Фан бўлмаса деҳқончилик ва саноат, транспорт ва энергетика, информацион ва маданият воситалари бўлмас эди. Фан табиий ва ижтимоий жараёнларнинг одам миясидаги инъикосидир.

Ўзбекистон – илм-фан ва маданият қадимдан тараққий этган мамлакатлардан бири. Ўрта Осиё, хусусан, Ўзбекистон ҳудудида айниқса, астрономия, математика, кимё, тиббиёт, меъморлик, маъданшунослик, фалсафа, тилшунослик, мусиқа, адабиётшуерслик ривожланган. Ўзбекистон олимлари ўз илмий асарлари ва кашфиётлари билан жаҳон илм-фани ва маданиятига муносиб ҳисса қўшдилар.

Мисол учун “Мажлиси уламо, ёки “Дор ул-ҳикма ва л-маориф” деб номланган илм даргоҳи ҳозирги вақтда Хоразм Маъмун академияси расман қисқа муддат бор-йўғи 17 йил фаолият кўрсатган. Лекин бу илмий даргоҳ асрлар оша етиб келган катта илмий анъаналар қудратини шу қадар оқилона ишга солдики, натижада жаҳон илмининг кейинги минг йиллиги тараққиётига улкан замин яратилди.

¹ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. Т.: Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 2002. Б.179

² Мустақиллик. Изоҳли илмий-оммабоп луғат. Т.: Шарқ, 1998. Б.281

³ Файзуллаев О. Фалсафа ва фанлар методологияси. Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ- 2006, Б.16

Ибн Ироқ, Беруний, Масихий, Ибн Сино, Ҳаммор ва бошқа кўплаб улуғ алломаларнинг ишларини кейинги авлодлар давом эттирдилар.⁴

Ҳозирги даврда фан Ўзбекистонда жамият тараққиётини олға силжитувчи куч ва восита бўлиб хизмат қилмоқда. Халқ ва миллат дунёқарашини шакллантириш, таълим-тарбия, ахлоқ нормаларини вужудга келтириш, маънавий баркамол инсонни тарбиялашда алоҳида ўрин тутмоқда.

И.Каримов ўз вақтида “..таълим соҳасида замонавий ахборот ва компьютер технологиялари, интернет тизими, рақамли ва кенг форматли телекоммуникацияларнинг замонавий усулларини ўзлаштириш, бугунги тарққиёт даражасини белгилаб берадиган бундай илғор ютуқлар нафақат мактаб, лицей ва коллежлар, олий ўқув юртларига, балки ҳар қайси оила ҳаётига кенг кириб бориши учун замин туғдиришнинг аҳамияти”нинг катталиги тўғрисида фикр билдирган эдилар.⁵

Ахборот ҳам интеллектуал кадриятлар сирасига киради. Бугунги кунда ёшлар асосан ахборот манбаи сифатида интернетга мурожаат этишади. Юртимизда Интернет тизимидан фойдаланувчилар сафи жадал суръатлар билан кенгайиб бормоқда. Бугунги кунда уларнинг сони 20 миллиондан ортиб кетгани буни тасдиқлаб турибди. Интернетдаги фаолиятнинг ижобий томонлари қуйидагилар бўлиши мумкин:

- 1) дунёқарашнинг кенгайиши;
- 2) объектив ва негатив ахборотларни қабул қилиб, уларни таҳлил қилиш имконияти (бунда ёш йигит ёки қизнинг ахборотга “тўқ” бўлиши ва уларни саралай олиш қобилияти муҳим аҳамият касб этади. Агар унда ахборотга бўлган “дид” бўлмаса, у ахборот оқимида “чўкиб” кетиши мумкин, яъни таъсирига берилиб кетиши мумкин);
- 3) масофавий ўқишларда иштирок этиш имконияти;
- 4) ахборотларни танлаш имконияти борлиги.⁶

Шу билан бирга интернетнинг улкан имкониятлари, унда ахборот оқимининг тезкорлиги, аудиториянинг чекланмаганлиги ёвуз кучларнинг манфаатларига ҳам хизмат қилади.

Ёшларни энг аввало Ватанга эътиқодли, урф-одат ва кадрияларимизга садоқатли қилиб тарбияласакки, исталган бузғунчи ахборотларга нисбатан ўз ахборот иммунитетлари шаклланади. Шунини айтиш керакки, ахборотлашув жараёнлари жамият тараққиётига ижобий таъсир кўрсатади. Чунки ахборот – бу ҳозирги замон цивилизациясининг ўзига хос ютуғи, халқлар, давлатлар, мамлакатларни яқинлаштирадиган, жаҳон сиёсий ижтимоий жараёнларини бошқаришга хизмат қиладиган ҳодиса эканлиги яхши маълум. Ахборотдан фойдаланиш маданияти ўз-ўзидан келмайди, бундай маданият бир қатор омилларга боғлиқ. Биринчидан, ахборот истеъмол қилувчи ёшлар шахсий юксак маданиятга эга бўлишлари лозим. Иккинчидан, оммавий ахборот воситалари ва бошқа манбалардан келаётган маълумотлар мағзини чақиб, уларнинг муаллифлари мақсадларини англаб олиш керак. Учундан, касбий ўсиш ва шахсий дунёқарашни ривожлантирадиган маълумотларни олиб, кераксиз ахборотни тезда эсдан чиқариш лозим.

⁴ Исҳоқов М. Цивилизация жараёнлари ва Хоразм Маъмун академияси. Т.: Фуқаролик жамияти, 2006 7-слн. Б.21

⁵ Каримов И. Ўзбекистон Конституцияси – биз учун демократик тарққиёт йўлида ва фуқаролик жамиятини барпо этишда мустуҳкам пойдевордир. И.: Ўзбекистон, 2009. Б.26

⁶ Мўминов Н. Глобаллашув жараёни ва ахборот завфсизлиги. Infocom Uz веб сайти.